

114804

Norge under okkupasjonen

Av Thomas Chr. Wyller

En ny generasjon historikere har foreløpig erobret okkupasjonstiden. Det er bare naturlig, og en nødvendig betingelse for fortsatt progresjon i innsikts ervervelse.

Eldre forskere, som tilhører krigens deltakergenerasjon, har manglet distanse til sitt emne.

Universitetslektor Ole Kristian Grimnes — 8 år da krigen sluttet — har nå fullført overgangen fra deltakelse til pensum, med sin bok «Norge under okkupasjonen», som er beregnet på grunnfagstudenter i historie. Kan avstanden mellom forskergenerasjonene symboliseres mer dramatisk?

Grimnes åpner selvbiografisk. Om krigen har han selv ingen erfaring, men han har arvet eldre oppfatninger. Våkent har han tatt inn over seg revisjonsspørsmålet, det faglige frigjøringsbehov. Han legger seg i et midt-leie. Radikal revisjonist er han ikke, men han betoner aspekter andre før har prioritert lavere. Han komprimerer vår samlede viten uten noe egentlig nytt hovedsyn. Men her er vesentlige nyanseringer, viktige vektfordelinger; fremfor alt merking av problemer som stimulerer til refleksjon. I sum: en fortrinnsvis lærebok for studenter, et finslipt verktøy i den rette lærers hånd.

Boken har to bevisst valgte akser. Den ene er europeiseringen av landet, den andre veksten i det nasjonale fellesskap. De er tittelt flettet sammen, for landet ble europeisert både via Andres og folkets egne handlinger. Selv finner jeg en tredje akse mer sentral, brukt av Grimnes men ikke presentert av ham: det okkuperte folks grunnleggende dilemma — på holdnings- og handlingsplanet — i spenningsfeltet mellom motstand og samarbeid til bistand.

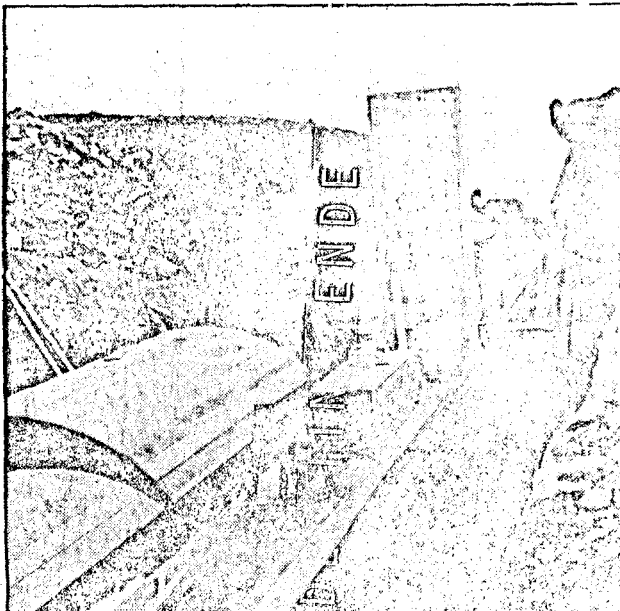
Forbløffende hvor mye han har fått plass til innen bokens 60 sider! Forbildelig klart rekonstrueres hendinger: invasjonens dager, regjeringens tre krigsbeslutninger den 9. og 10. april og 1. juni, stormaktstrategienes nødsdagsfelt på norsk jord, okkupasjonsregimets tre sokler Reichskommandar, Wehrmacht og NS, økonomiske og sosiale forhold, motstanden, ute-Norge. En utmerket bibliografi er også kommet med.

Hva er verd å trekke frem?

Kanskje først og fremst at så mye eldre innsikt fortsatt er gyldig. Bildets forlengst kjente trekk er ikke omkalfatret, bare noe retusert. Det skjer dels ved fremheving av kartets hvite flekker, særlig for perioden etter 1942, NS-politikken og atskillige sosiale områder. Dels omprioriteres vekt: Wehrmacht får status som en eksemplarisk okkupasjonsarmé, Quislings nederlag tilskrives ikke bare norsk motstand, men også tyske militære og økonomiske interesser, hjemmefronten fremstilles nakert og uheroisk — noen hundre, gikk under jorden det siste krigsåret. Politikken rår ikke grunnens alene, men må dele oppmerksomhet med tidens økonomiske og sosiale forhold. Mange tapte nok på krigen, men noen tjente.

Her skaper Grimnes en lang ønsket balanse. Han underslår selvsagt ikke at landet ble nedslitt, men heller ikke at varige verdier ble skapt og at norsk økonomi klarte påkjennningene forbausende godt. Arbeid på tyske anlegg — nasjonalt forkastelig — hadde økonomisk sine klart positive sider.

Atskillig tankemessig sprengstoff ligger i erkjennelsen av at okkupasjonsårene løste mellomkrigstidens kroniske sysselsettingsproblem. Bondens gjeld ble sanert, skogs- og landarbeidernes når radikalt forbedret. Nok et paradoks: massefattigheten forsvant nettopp i de år da landet ble forarmet. Men ellers ligger almene sosiale forhold fortsatt mørke; den immaterielle taps- og

Norske tyskerarbeidere i ferd med å støpe kanonfundament. 100 000 nordmenn, minst, gikk i okkupasjonsmaktens tjeneste på denne måten. Det hadde klart positiv virkning på sysselsetting og økonomi i Norge.

■ ■ Så er krigen blitt studenthistorie: Universitetslektor Ole Kristian Grimnes har skrevet en helt ny framstilling av perioden 1940-45 med tanke på de unge som tar fatt på historiestudiet i dag. Professor Wyller, selv en nestor i okkupasjonsforskningen, vurderer den.

vinningskonto, så full av mulige posteringer, lar seg vanskelig stille opp.

Grimnes er fruktbart problemorientert, reiser spørsmål, tvinger tanken til uro. Hyppig vender han tilbake til sin tredje akse, tidens store, uungelige dilemma: Det er da også vitterlig verd både et faglig og menneskelig fortsatt engasjement: Administrasjonsrådets faktiske og Riksrådets hypotetiske bistand til tyskerne, en motstand som ikke svekket produksjonsinnsatsen, streiker som knapt forekom etter september 1941, et økonomisk samarbeid til beste både for tyske og norske interesser. Han generaliserer: «Samarbeid og motstand, leveranse og protest, legalitet og illegalitet var på en forunderlig måte flettet sammen...» Synsvinkelen er åpenbart riktig, og viktig er at den blir lagt til grunn.

På samme tid fruktbart og fruktetøst er spørsmålet om Quislings dypeste funksjon i april dagene ble å utvirke kongens og regjeringens «neis». Kapitulasjonslinjen lå nær i de timer, det vet vi. Var det Quisling som skaffet oss — ikke invasjonen, men krigen? Og derved la okkupasjonshistorien i det leie den fikk? Ble — for å gå videre — NS-offensiven en lynavløser som trakk motstanden til seg i en retning ganske ufarlig for de tyske krigsinteresser? Uhistoriske spørsmål, kanskje, og klart uten svar. Men flere har reist dem i årernes løp, og det er gledelig at Grimnes finner plass til dem i en elementær lærebok. Stoffet gir derved spenst langt utover det rent deskriptive, velegnet til å gi studenter perspektiv over både historie og historisk tenkning. Den fortsatte deltakerdebatt det også gir grunn for, avstår Grimnes klokkelig fra. Men verd å merke er at han gir Helge Krogs polemiske tese om 6te kolonne attest som «elegant».

Uvegerlig vil noe måtte savnes. Selv stusser jeg ved at en moderne historiker så reservasjonsløst fastholder den grove skillelinjen mellom nasjonal og unasjonal. Han finner riktignok flere nasjonale linjer i mønsteret, men foretar ingen disleksjon av begrepet «nasjonal». Det står det for — dypere sett — som handlingsmønstre med holdning,

agitasjonsfrase, rettslig, rent funksjonelt? Grimnes gjør det klart at motstandstampen gjaldt anslagene mot vår demokratiske kultur; men ikke det skillet er klarere og mer pregnant? Både i egne og andres øyne var Quisling åpent antidemokrat. Men i hvilken forstand av ordet var han og hans meningsfeller i tillegg unasjonale? Et par reflekterende setninger, og et gløtt ville åpnet seg inn til lokkende jaktmarker.

Jeg savner et glimt av hverdagen; den mørklagte, trivielle gråhet; hjemmenes eksistenskamp, rasjonaleringen, ungenes skolegang, og deres oppfatning av verden, fritidssysler i krig, idrettsstrekens virkning på ungdomskulturen... Feltet er lite utforsket, men stoff finnes, nok til å belyse en fortid for nåtidens gessertgenerasjon.

Og så savner jeg følelsene, angsten, engasjementet og usikkerheten —

Mange tapte men noen tjente også på krigen

gjørne på begge sider av frontlinjene — kort tidens atmosfære som mange års opplevd virkelighet. Forskerens følelser i dag er hans egne, følelser dengang felt, er hans tern. Nå tildekkes den emosjonelle dimensjon bak saklighetsprosa. Pløssensyn må tas, stilistiske vansker oppstår, men likevel: noe vesentlig forsvinner fra totalbildet når betegnelsen «tysk vold» ikke bevilges karakteriserende adjektiver, når kriteriet på en motstandshandling finnes i «risiko for tap av egen velferd» og våre nordlige landsdeler ble «ødelagt» med frigjøringen som «en smertefull opplevelse» for tittusen. Jeg forstår forfatterens problemer og hans valg av dempet fremstillingsform. Men den illustrerer pensumspråkets utilstrekkelighet.

Men bevarer: enhver rekonstruksjon av fortiden må bli selektiv. Og så kan man nok en gang konstatere — med dette fine bokverktøy i hånden — at okkupasjonsårene er historie for de fleste, men fortsatt opplevd samtid for noen.

Ole Kristian Grimnes, Norge under okkupasjonen. Aschehoug.